

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVIII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

24 лютого 2026

Київ 2026

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. Т.В. МАРЕНИ, Київ: МДУ, 2026. с. 353

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 9 від 25 лютого 2026 року)

Редакційна колегія:

Голова Марена Т.В., в.о. ректора МДУ, кандидат економічних наук, доцент;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Демидова Ю.О., проректор з науково-педагогічної роботи та молодіжної політики МДУ, кандидат педагогічних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 24 лютого 2026 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методик викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний університет, 2026

Мельничук Ірина,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології
Маріупольський державний університет

РОЛЬ ЕМБЛЕМАТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГЕРАЛЬДИЧНОЇ ЛЕГЕНДИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ШЛЯХЕТСЬКОГО ПАНТЕОНУ XVI-XVII СТОЛІТТЯ

Активний розвиток польської геральдики припадає на рубіж 60-70-х років XVI століття і постає як утвердження тягlosti роду й тривання його лицарської слави, становлячи собою опис минулого з перспективи держави й династії. Руська і литовська шляхта розпочала освоювати власну геральдику пізніше, фактично поштовхом до цього послужила Люблінська унія 1696 року, в результаті якої відбулося зіткнення культур, різних в політичному, релігійному та звичаєвому плані. У цьому контексті геральдична поезія – через панегірики, присвяти, що супроводжували друковані тексти різного характеру – становила значний вплив на громадянську свідомість, яка потребувала національного пантеону героїв. Панегірики (до них змістовно належали і вірші на клейноди) своїм завданням мали уславлення вельможних меценатів, завдяки яким фундувалися монастирі, засновувалися освітні осередки, центри книгодрукування.

Рід князів Святополк-Четвертинських відомий з XIV ст., у XVI – XVII століттях він постає як один з найбільш впливових руських (українських) магнатських родів, представники якого мали численні маєтності на Волині та Брацлавщині, уславилися як вправні воїни, меценати, державні діячі Речі Посполитої, які відстоювали інтереси руської шляхти, права своїх підданих в тому числі в мовному та релігійному аспектах, підтримували руську православну Церкву, були фундаторами православних монастирів, друкарень тощо.

До нашого часу зберіглася низка геральдичних поезій першої половини XVII, присвячених князям Святополк-Четвертинським, авторства Тарасія Земки, Атанасія Кальнофойського, Ігнатія Оксеновича-Старушича, Іоанікія Галятовського та невідомого автора.

Коли рід князів Острозьких згас, а бічна молодша гілка – князі Заславські перейшли у католицтво, тобто для православних книжників ідеологів віддалилися від Русі істинної, Лаврський (а згодом Києво-Могилянський) осередок почав вбачати опору православ'ю саме в роді князів Святополк-Четвертинських. Гербовий знак Четвертинських був замінений на зображення Святого Юрія Змієборця – символ руськості – і в такому вигляді вперше був

вміщений у книзі Іоанна Златоуста «Бесіди на 14 послань апостола Павла», що вийшла у Лаврській друкарні у 1623 році.

З основних геральдичних символів князівського герба автор зосереджує увагу на таких, як Кінь, Корона, Спис, потлумачуючи їх як наявність у його володаря таких чеснот, як мужність, побожність, правдивість, лицарськість. Підкреслює він і той факт, що ці чесноти успадковані від великих предків – руських князів Володимира, Всеволода та Ярослава. Також слід відзначити наявність мотиву, джерелом якого є ідеологія сарматизму, що набула свого поширення у Речі Посполитій – автор іменує князя та його предків: «Вельми горді сармати – із найсмільвіших...»[1, с.118].

Акцентовано також мотив «правості віри» – підтримки і оборони православ'я, яке служить «щитом» лицарю на землі, а у Царстві Небесному він буде щедро за це винагороджений: «Мужнім слався у світі, маєш оборону – / Правість віри, а в небі матимеш корону»[1, с.118].

В межах заходів, що відбувалися в річищі націоналізації православ'я за Петра Могили, і передбачали пропагування культу місцевих реліквій, ікон, шанування власних святих, популяризацію локального християнського фольклору, у 1638 році в Лаврській друкарні побачила світ «Тератургіма» Атанасія Кальнофойського. Твір подавав опис Києво-Печерської лаври та розповідав про чуда, які відбувалися безпосередньо на її території та околицях. Також вміщено було цикл епітафій на лаврські поховання «Надгробки фундаторам» та «Каталог добродіїв та опікунів святого монастиря Печерського», що окреслював коло православних шляхетських родів, для яких Лавра була національною святинєю.

Прикметно, що твір Атанасія Кальнофойського присвячений князю Іллі Святополк-Четвертинському. На початку книги вміщено генеалогічне дерево князів Четвертинських, у вступній частині – вірш на княжий клейнод, в кінці трактату – дедикацію – вірш «Про старожитність дому Святополк-Четвертинських».

Базуючись на основному зображенні гербового знака – постаті Святого Юрія Змієборця, автор розгортає образ Саду (Небесного Двору) та Змія, який посягає на Гроно, і з яким бореться і якого перемагає Лицар. Змій – уособлення Зла – зображується як могутня істота, «той, хто з неба зміта зорі [...] тверджі емпірейські перед ким дрижали»[1, с.124], хотів до Грона «допастися нечесно» [1, с.124]. Виноградна лоза, як відомо, є християнським євхаристійним символом, а також символом обраності. Виноградник у святому Писанні постає як символ Землі Обіцяної, яку Бог заповів своєму народу як спадок, отже, тлумачиться як символ народу Божого, Церкви. Змій постає як ребелянт, бунтівник, заколотник (алюзія на християнський міт про бунт Сатани проти Бога), проте він був подоланий Лицарем та

прикутий до поля списом: «Як зараз від одного подоланий мужа/ Був списом Змій – прикуто до поля-бо вужа» [1, с.124].

Наявний також мотив славетних предків – князів Володимира та Всеволода, Четвертинські уславлюються як їхні нащадки, що продовжують справу руських князів – стоять в обороні східної Церкви, православ'я. Шляхетні предки залишили нащадкам у спадок мудрість і клейнод як знак їхнього покликання у служінні.

Бути вірним заповітам предків у лицарському служінні є частиною шляхетського кодексу, відповідно, автор вдається до моралізаторства, ствержуючи, що: «виродками звать тих, які повтрачали/Оте, чим давні предки себе захищали» [1, с.124]. Ще один дидактичний мотив, що є закликом до смирення і недопущення гріха гордині (який призвів до бунту Сатани-Змія) маємо в кінцівці твору: «Бог знесилих скидає,/А тихих, котрі з честю, на трони саджає»[1, с.124].

Завершується «Тератургіма» дедикацією «На старожитність дому їхньої світлості [...] Святополк-Четвертинських». Твір має піднесений, поетичний характер, він метафоризований, автор використовує вже не тільки християнські, але й античні мотиви (образ богинь Доли – мойр-прядільниць; образ Троянського коня, з якого вийшли грецькі воїни). Відкривається поезія плачем з приводу нівеляції старих руських родів, які, занепадаючи, зникають з політичної мапи держави. Антитезою цій сумній картині виступає рід Четвертинських, мужніх оборонців свого народу, побожних, вірних справі своїх славних предків – руських князів. Маємо зіставлення славних перемог князів Київської доби (над греками, половцями, варягами) та князів Четвертинських (над ятвігами, курами та іншими балтійськими племенами). Слід також відзначити, що згадані князі Борис і Гліб є першими канонізованими святими Київської Русі, тобто автор вшановує не лише збройну звитягу княжих предків, але й тих, що у своїй вірі відмовилися проливати рідну кров і стали символом таких християнських чеснот, як покірність та любов до ближнього.

Таким чином, гербовна поезія, присвячена роду Святополк-Четвертинських, виконувала ідеологічну функцію, формуючи геральдичну легенду, що давала змогу українській аристократії інтегруватися до політичного простору Речі Посполитої на правах «третього рівного народу», не втрачаючи княжого, шляхетського достоїнства, продукувала шляхетський дискурс староукраїнської еліти, княжих родів, що стояли в обороні православ'я та захищали свій народ від ворогів.

Література

1. Гімни і трени. Українська геральдична та пропам'ятна поезіяXVI – XVIIIст./ упор., вст.ст., прим., пер. Валерія Шевчука. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2024. 560 с.

2. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. Київ : Laurus, 2012. 472 с.